

Kezdetben volt a kép

Nyíri Kristóf a bölcsészettudomány képi forradalmáról

A vizuális nevelésről korábban még soha sehol nem tartottak olyan nagyszabású nemzetközi konferenciát, mint április végén a Magyar Tudományos Akadémián. A BME Műszaki Pedagógia Tanszékén működő Képi Tanulás Műhely rendezvényén 24 országból 96 előadó vett részt a Fülöp-szigetektől Japánon át Finnorszáig, Kanadáig és Brazíliáig. A zsűri 140 jelentkezésből válogathatott, és a konferencia anyagát tartalmazó három kötet szerzői közé még nehezebb lesz bekerülni. A Képi Tanulás Műhely két vezetője Benedek András, a BME egyetemi tanára és Nyíri Kristóf akadémikus, filozófiatörténész, aki kérdéseinkre válaszolt.

Miért érdemes a képeknek gigakonferenciát szentelni, pénzt áldozni a témára? A képek itt vannak velünk a barlangrajzoktól a virtuális valóság háromdimenziós ábrázolásáig. Mi az, amit nem tudunk róluk, mit kell kutatni rajtuk?

Az elmúlt mintegy száz év nyelvközéppontú szemléletével szemben ma a bölcsészettudomány képi fordulata zajlik. Konferenciánkon ennek a fordulatnak szerteágazó jeleit igyekeztünk egybegyűjteni, és ezzel a képi fordulathoz döntően hozzájárulni a neveléstudomány, a nyelvészet, a pszichológia és a filozófia

területén is. Konferenciánk alcíme: Kommunikáció, kultúra, gondolkodás; és máris visszajutunk az indító kérdéshez. Mert a képekről sokat tudunk, de a képi gondolkodásról nagyon keveset. A bölcsészettudományokban az uralkodó álláspont – ha hiszi, ha nem – még mindig az, hogy lelki képeinknek nincs jelentőségük. Legfeljebb árnyékként vagy elmosódott háttérként kísérik a belső vagy hangos beszédet, de a gondolkodás szavakban történik, csak a szavaknak van logikájuk. Ehhez képest a konferencia résztvevőinek többsége már egyértelműen azt a felfogást vallotta, hogy a gondolkodás anyaga a vizuális lelki kép, a szavak és mondatok pedig mondhatni képaláírások.

Igen, de néha olyan szóuhatagokat hallunk, olvasunk, amelyekhez bajos volna képeket rendelni. Ezek tehát olyan képaláírások, amelyekhez nincsen kép?

Hadd mondjak két példát! Legyen az első a retorika új megközelítése. Eddig úgy tartották: a szónoklatnak azért kell erős mentális képeket ébresztenie, hogy érzelmileg hasson a közönségre. Konferenciánk nyitóelőadása viszont a belső lelki képeket éppenséggel a hatásos szónoklat eredeti gondolati mozgatójának láttatta. Másik példám a metaforaelmélet. A konferencián jelen volt az a radikális nézet – én magam is ezt a nézetet képviselem –, hogy egy új metafora megértése nem fogalmi, hanem vizuális művelet. Amikor Bonnie Tyler a szívteljes napfogyatkozásáról énekel, az értő hallgató lelki szemei előtt egy pillanatra fel kell tűnnie a napfogyatkozás képének.

Az első napon a konferencia egyik elnöke Fabiny Tamás püspök volt. Mi indokolta, hogy ebben a szerepben tűnjön föl a sok világi tudós között?

Fabiny Tamás, teológiai-vallásfilozófiai munkásságában lényeges figyelem irányul a képes-képies beszédre. A püspök úr elnököl Philipp Stoellger heidelbergi teológusprofesszor – amúgy vezető német képléméleti kutató – előadásán. Beszélgetésük érdekesre sikerült. A képprobléma a teológiában sok ezer év óta jelen van, de a legutóbbi évtizedekig igazából csak a képtilalmakon való kínlódást jelentette. Mára ez nagyon megváltozott. A téma immár a képek mély vallási ereje. A kép elmutat önmagától, valami magasabb felé.

A képteológia mellett olyan témák is megjelentek, amelyek esetében sokak számára meglepő lehet, hogy egyáltalán érdemes tudományos elemzésnek alávetni őket. Ilyen lehet például a képregények világa vagy a taglejtésnyelv.

Megdöbönt, hogy ez kérdéses lehet. Levegőt kell vennem. A képregények a 20. század kezdete óta nemzedékek kultúráját befolyásolják, a téma bölcsészettudományi szakirodalma tengernyi, szó esik abban a képi konvenciók spontán megértéséről, a képjelentés idődimenzióiról, a kép-szöveg összeműködéséről. Ami a taglejtésnyelvet illeti, jussak itt még két nagy lélegzethez. Először: a siket közös-

ségek világszerte a nyelvi önállóság szabadságharcát vívják, a sajátos nemzeti jelnyelvek autonóm nyelvként történő elfogadtatása ma egyre inkább sikeres, de még mindig roppant ellenállásokba ütköző küzdelem. Másodsor: a taglejtésnyelv az emberiség őseredeti nyelve. A szónyelv csak azáltal alakulhatott ki, hogy előzőleg a mimika és gesztusok vizuálisan közvetlenül érthető nyelve mintegy kialakította a tárgyak és események jelentésmezejét. Filozófusként azokhoz csatlakozom, akik szerint az emberi gondolkodás alapvetően képies, és a döntő érvnek itt pontosan azt tartom, hogy az emberiség első nyelve vizuális, nem pedig verbális.

Akkor lehet, hogy mégsem tudunk mindent a barlangrajzokról?

Ha a verbális nyelv viszonylag későn alakult ki, akkor bizony elképzelhető, sőt egyre inkább úgy fest, hogy a legrégebbi ismert barlangrajzok készítői még taglejtésekkel kommunikáltak, nem szavakkal. Van olyan hipotézis, amely ezzel a körülménnyel magyarázza a barlangrajzok döbbenetes naturalizmusát. Aztán jött a szónyelv, jött az írásbeliség, a rajzok egyre satnyábbak lettek, és a kézírás kultúrájában csak pontatlanul voltak másolhatók, azaz nem lehettek tényleges tudáshordozók...

Filozófusként azokhoz csatlakozom, akik szerint az emberi gondolkodás alapvetően képies, és a döntő érvnek itt pontosan azt tartom, hogy az emberiség első nyelve vizuális, nem pedig verbális.

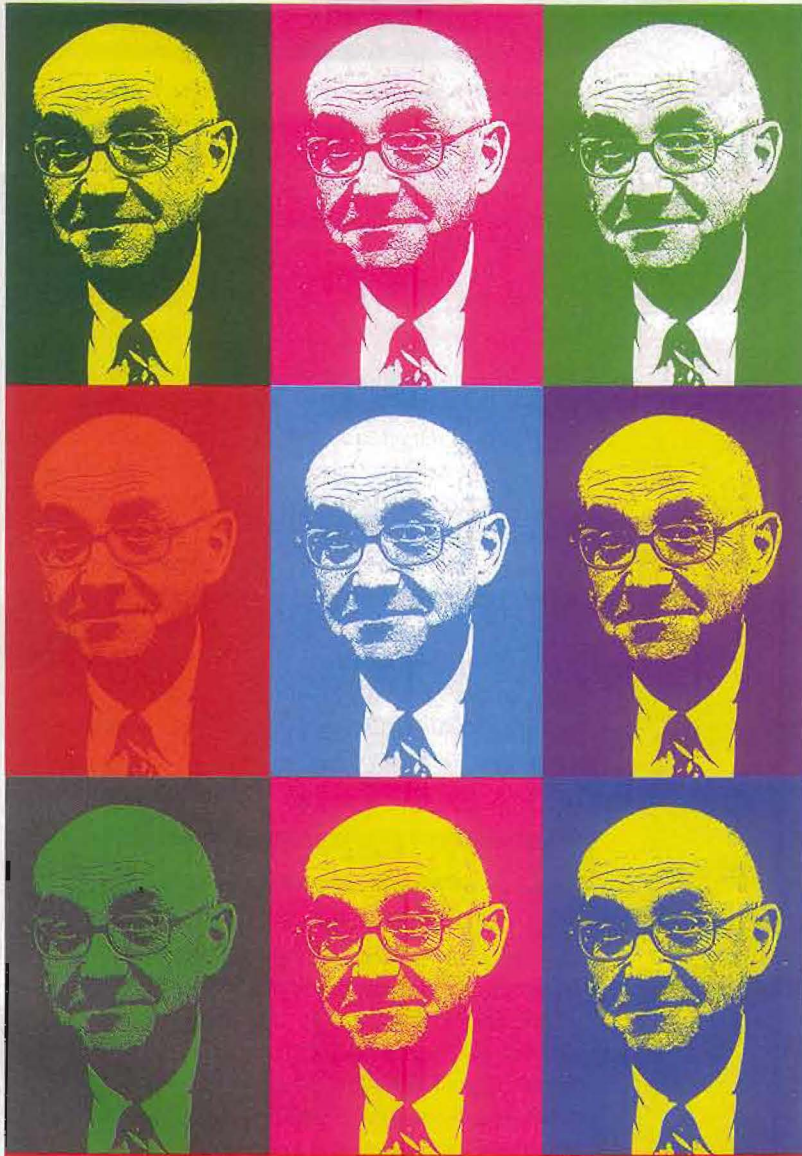
Egyes elemzők a modern tudomány keletkezését arra a fordulóra teszik, amikor lehetőségessé vált ábrák torzításmentes sokszorosítása. Lehet-e, hogy a képalakítás új lehetőségei hasonló fordulatot hoznak?

A konferencián külön szekció szólt a tudományos vizualizációról. Radikális elemzéseket hallhattunk a számítógépes szimulációval előállított képek erejéről vagy például a kvantummező-elmélet vizuális-diagrammatikus megközelíthetőségéről. Kérdésére szenvedélyes igennel válaszolok: ahogy a képnymtatás 1400 után követhetővé tette a láthatót, úgy a mai képalakító technikák láthatóvá teszik a láthatatlant.

Hihetetlen mennyiségű kép bombáz bennünket, és minél fiatalabb valaki, a számítógép, a mobilhasználat miatt annál több képet néz. És annál kevesebbet olvas. Jó ez vagy rossz?

Az biztosan jó, hogy a gyerekeknek kevesebbet kell olvasniuk. Gondoljon arra az iszonyatosan bénító szóözönre, amivel a könyvnyomtatás századai során egy-egy nemzedéknek meg kellett birkóznia. Görög, latin, francia, német, a szövegek távol a világtól, az iskolák a tanulás büntetés-végrehajtó intézményei. De gondoljon a hatvanas, hetvenes évek félelmeire is: a televízió korában, mondták, elenyészik az írás-olvasás. Jött az e-mail, az SMS, és az analfabéta nebulók szorgos szövegírókká lettek. Jött az MMS, majd a képek özöne a közösségi médiákban, és az olvasó-író gyerekekből virtuóz képszerkesztők váltak.

Tanulni kell-e a képek értelmezését, vagy a környező világból szerzett vizuális „alapműveltség”, esetleg a genetikai meghatározottság magától eligazít a látványvilágban?

NYÍRI KRISTÓF

Széchenyi-díjas filozófus, filozófiatörténész.

Az ELTE matematika-filozófia szakán végzett 1968-ban. 1971 óta tanít filozófiát. 1986-ban nevezték ki egyetemi tanárnak. 1993-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 2001 májusától rendes tagja. 1995 és 2005 között az MTA Filozófiai Kutatóintézetének igazgatója.

A 2006/2007-es őszi-téli szemeszterben a lipcsei egyetem Leibniz-professzora, 2007 decemberétől 2013 júniusáig a BME GTK Műszaki Pedagógia Tanszékén az oktatásfilozófia professzora. Vendégtanár volt Aarhusban (Dánia), Colorado Springsben, Innsbruckban, Helsinkiben, Grazban, Santa Barbarában.

Számos publikációja jelent meg – magyarul, németül és angolul – a modern filozófiatörténet, az osztrák–magyar eszmetörténet, a nyelvfilozófia, a társadalomfilozófia, az idő- és képfilozófia köréből.

Tanulni is kell, tanítani is kell, és a Képi Tanulás Műhely küldetése – a nagyvilágban és Magyarországon számtalan más kutató- és oktatóhely küldetéséhez hasonlóan – éppen az, hogy a pedagógusokat erre ráébressze. De alapvetően a képek valóban eligazítanak maguk felől. A képek – a látványok! – önmagukat mutatják, és most tudatosan kerültem az „önmagukért beszélnek” fordulatot, hiszen nem a képeket kell megértenünk a beszéd felől, hanem a beszédet a képek felől. Legkésőbb Darwin óta tudjuk, hogy a látással megáldott állatok képekben gondolkodnak, az embernél a képekre épül a szó, az újszülött azonnal érzékeny anyja arcának látványára.

A vizualitáshoz való viszonyban, a kutyühasználatban nagyon nagy különbségek, akár talán ellentétek is vannak a tanítók és diákjaik között. Annyira nagyok, hogy Franciaországban épp mostanában tiltják ki a mobiltelefonokat az iskolákból. Erről mit gondolsz?

Oktatástörténeti magától értetődőségeket gondolok. A régi társadalmakban a gyerekek azáltal tanultak, hogy együtt éltek – együtt játszottak, együtt dolgoztak, együtt töltötték a nappalokat-éjszakákat – a felnőttekkel, belenőttek a felnőttek világába. A modern társadalom, a nyomtatott könyv társadalmá már túl összetett. Létrejött a modern oktatás rendszere, amelyben az iskola elválik a való világtól, a felnőttek tudását mintegy tantárgyakká szabadlják. A ma iskoláját viszont már nem lehet kiszakítani a világból, a mobilinternet a felnőttek és gyerekek közös tere. A pedagógiai kihívás nyilvánvaló, de a válasz bizonyosan nem az, ha lefejezzük az internethasználatot.

A Gutenberg-galaxis válságban van. Erre bizonyíték lehet, hogy a forgalmas útkereszteződésekben könyves szekereket látni, amelyekből fillérekért árulnak kiváló állapotú, remek könyveket. Ön szerint száz év múlva kiadnak még papíralapú könyveket, nyomnak még újságokat? Vagy mindent eluralnak a képek?

A hardcopy dokumentumok világa kiiktathatatlan. A papíron együtt látom, amit a képernyőn csak részletekben. Az a cég, amely zöld okokból nem nyomtatja ki az e-maileket, előbb-utóbb zavaros állapotokkal kerül szembe, és tönkremegy. Visszatérve interjünk témájára: elégedetten forgatom kezemben a konferencia nyomtatott előzetes ismertető kötetét. Kézzelfogható és áttekinthető bizonyossága annak az elméleti egymásra találásnak, amely a konferenciát jellemezte. A jövő a papíralapú és a képernyőalapú gondolkodás szintézise, és persze szöveg és kép szintézise. / **Barát József**